

Araştırma Makalesi/ Research Article

Eskiçağda Toplumsal Cinsiyet Olgusu: Hititler Örneği*

Mehmet Yunus Aktürk – Orhan Bingöl*****

(ORCID: 0009-0007-2510-9415 / 0000-0003-3977-6300)

Makale Gönderim Tarihi

17.05.2025

Makale Kabul Tarihi

19.06.2025

Atıf Bilgisi/Reference Information

Chicago: Aktürk, M. Y.- Bingöl, O., “Eskiçağda Toplumsal Cinsiyet Olgusu: Hititler Örneği”, *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 10/ Özel Sayı: Vakanüvis 10. Yıl Özel Sayısı (Special Issue for the Decennial of Vakanüvis), (2025): 130-151.

APA: Aktürk, M. Y.- Bingöl, O. (2025). Eskiçağda Toplumsal Cinsiyet Olgusu: Hititler Örneği. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 10 (Özel Sayı: Vakanüvis 10. Yıl Özel Sayısı (Special Issue for the Decennial of Vakanüvis)), 130-151.

Öz

Toplumsal cinsiyet olgusu insan hayatının ve dolayısıyla insani disiplinlerin orta yerindedir. En temelde toplumun kadına ve erkeğe karşı eşitsiz algılarını, yaklaşımlarını ve uygulamalarını ifade eden toplumsal cinsiyet aynı zamanda kadını ikincilleştirmektedir. Kadın, toplumsal cinsiyeti sebebiyle başta ekonomik, siyasal, kültürel ve sosyal alanlarda erkeğin ötekisi halinde değerlendirilmektedir. Bu durum, toplumsal ve bilimsel açılardan görece yeni ele alınmakla birlikte tarihsel bakımdan o denli eskidir. Çünkü tarihin çeşitli dilimlerinde ve medeniyetlerinde toplumsal cinsiyet ayrımının varlığı açıkça görülür. Bu anlamda Eskiçağ Anadolu'suna bakıldığında Hititler dikkate

* Bu çalışma 18-21 Mayıs 2017 Tarihli 2. International Symposium on Multidisciplinary Studies isimli Kongrede “Anadolu'da Toplumsal Cinsiyetin İlk İnşası: Hititlerin Erkek ve Kadını” adıyla sunulmuş bildirinin gözden geçirilmiş halidir.

**

değerdir. Anadolu'nun yazılı tarihini başlatan Hititler, erkek ve kadına dair hayata geçirdikleriyle Anadolu'daki toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin de miladı olarak kabul edilebilir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyetin Anadolu'daki sosyolojik başlangıcını Hititlerdeki kadın ve erkeğin gerçekleştirdiği söylenebilir. Bu makalede söz konusu başlangıç incelenmekte, toplumsal kurumları ve genel sosyal ilişkileri dâhilinde Hitit toplumunda kadın ve erkeğin cinsiyet eşitsizliği değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, Anadolu, Hititler, Kadın.

The Phenomenon of Gender in Antiquity: The Case of the Hittites

Abstract

The phenomenon of gender lies at the very center of human life and, consequently, of human disciplines. At its core, gender refers to the unequal perceptions, attitudes, and practices that society holds toward women and men, and in doing so, it marginalizes women. Due to her gender, the woman is often regarded as the 'other' of the man, particularly in economic, political, cultural, and social spheres. While this issue has been addressed relatively recently in social and scientific contexts, it is historically ancient. The existence of gender distinctions is evident across various periods and civilizations throughout history. In this regard, the Hittites stand out when examining ancient Anatolia. As the initiators of Anatolia's written history, the Hittites can also be considered as marking the inception of gender inequalities in the region through the societal roles they assigned to men and women. Thus, it can be said that the sociological origins of gender in Anatolia began with the roles enacted by Hittite men and women. In this article, the aforementioned starting point is examined, and gender inequality between men and women in Hittite society is evaluated within the framework of social institutions and general social relations.

Keywords: Gender, Anatolia, Hittites, Women.

Toplumsal Cinsiyet Nedir?

Neredeyse tüm toplumlar sosyal yaşamlarında ve kültürel dokularında erkeğe ve kadına farklı yaklaşmışlardır. Toplamların kadın ve erkeğe yönelttikleri nitelikler, sorumluluklar, yasaklar ya da ödüller birbirinden değişikse de cinsler arasındaki eşitsizliklerin varlığı genelde sabit kalmıştır. İki cinse karşı aynı olmayan bu değerlendirmelerin temel dayanağı biyolojik ve toplumsal cinsiyetle ilgilidir.

Her birey, biyolojik bakımdan kız ya da erkek olarak dünyaya gelir; ancak zamanla, toplumun kendisine uygun gördüğü kadınlık ya da erkeklik rollerini benimser. İnsanlar arasındaki temel farklılık, biyolojik üreme organlarından kaynaklanan fizyolojik özelliklerdir. Bu farklılıklar "biyolojik cinsiyet" olarak adlandırılır ve her toplumda, her çağda doğal ve sabit bir olgu olarak kabul edilir.¹ Biyolojik cinsiyet, erkek ve kadını tanımlayan doğal ayrımdır. Üreme organları, görünür bedensel karşıtlıklar ve doğurganlık işlevleri tüm canlılarda biyolojik cinsiyete ilişkin özellikleri yansıtır.² İnsan da bu kapsamda yer alır. Örneğin insanda dişinin doğurganlığı, bedenene ince ve zayıf oluşu ile erkeğin doğurtan, kalın ve güçlü yapısı biyolojik cinsiyetin getirileridir. Bununla birlikte biyolojinin insanda tanımladığı dişilik ve erkeklik çok büyük oranda aslında bu kadardan ibarettir.³ O halde biyolojik cinsiyet bireylerin sosyal pratikleri üzerinde oldukça sınırlı bir belirleyiciliğe sahiptir. Çünkü insan, biyolojinin söz sahibi olduğu yaşamı çoktan terk etmiştir. İnsan, hayli zamandır doğal ve biyolojik bir canlı olmaktan ziyade kültürel bir yaşayan olarak varlık göstermektedir. Giddens'a göre de⁴ biyolojik etkenlerin kadın ve erkeğin sosyal davranışlarını belirleyip belirlemediği üzerine yapılan çalışmalar anlamlı bir sonuç vermemiştir. O nedenle sosyal bireyleri ve bilimlerini asıl ilgilendiren, insanın kendi kendine var ettiği, yerleştirdiği ve değiştirdiği toplumsal cinsiyettir.

Toplumsal cinsiyet bireyi kadınsı ya da erkeksi olarak karakterize eden psikososyal özellikler olarak ifade edilebilir.⁵ Söz konusu nitelikler, toplumsal alandan beslendiği için toplumsal cinsiyet, biyolojinin sınırlı belirlenimlerinin dışındaki tüm kültürel öğeleri birbirine eklemektedir. Öyleyse toplumsal cinsiyet, kadın ve erkeğe dair sosyal rollerin ve ilişkilerin kültürel yapılanmasını, kişilerin sosyokültürel açılardan tanımlanmalarını ve temsil edilmelerini anlatmaktadır.⁶ Toplumsal

¹ Erkan Dikici ve Alpaslan Çobanoğlu, "Kültür ve Toplumsal Cinsiyet", *Toplum ve Kültür*, ed. Muammer Ak, M. Ahmet Tüzen, Çizgi Kitabevi, Konya 2024, s. 84.

² Joanne Entwistle, "Gender on Display: Performance and Performativity in Fashion Modelling", *Cultural Sociology*, 6/3, (2012), s. 218.

³ Orhan Bingöl, "Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye'de Kadınlık," *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16/1, (2014), s. 108, 109.

⁴ Anthony Giddens, *Sosyoloji*, çev. Hüseyin Özel, İstanbul 2008, s. 506.

⁵ Y. Zehra Dökmen, *Toplumsal Cinsiyet*, İstanbul 2010, s. 20.

⁶ Sarp Üner, *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği*, T.C. Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara 2006, s. 6.

cinsiyet rolleri toplumdan topluma farklılıklar gösterirken, bir toplumda inşa edilen toplumsal cinsiyet rolleri, o toplumun kültürel yapısı ve özellikleri bağlamında bir toplumsal düzlemde inşa edilir.⁷ Böylece biyolojik cinsiyete ait olduğu düşünülen statüleri, rolleri ve davranış stillerini aslında toplum tayin etmektedir. Bu düzenlemeler toplumsal olduğundan doğal ya da değişemez değildir. Zaten her toplumda, her zaman geçerli olan tek tip bir kadınlığın ya da erkekliliğin bulunmayışı cinsiyet üzerindeki toplumsal etkileri işaret etmektedir.

Örneğin Bhasin, hayvan otlatan, meyve veya dal toplayarak ormanda dolaşan bir kabile kızı ile okuldan eve, evden okula dönen şehirli kızın farklı dünyalarına dikkat çekmektedir. Biyolojik açıdan kız olan bu iki çocuk, kültürel bakımdan çok farklı amaçları, yetenekleri ve alışkanlıkları resmetmektedir.⁸ Bunun temel nedeni kızlara, aynı olmayan cinsiyet kalıplarının; farklı kültürel ideallerin, doğruların ve yanlışların öğretilmesidir. Toplumsal cinsiyet rolleri de denebilecek bu olgu, toplumun kadın ve erkeklere yüklediği beklentileri yansıtmaktadır ve söz konusu cinsiyet rolleri bireylerin neleri yapıp yapamayacaklarına, geliştirecekleri kabiliyetlerin ya da kuracakları hayallerin neler olup olmayacağına kadar uzayıp gitmektedir.⁹ Böylelikle bireyler zamanla başka başka kadınlara dönüştürülmektedir. Simone de Beauvoir: “Kişi kadın doğmaz, kadın olur” derken aslında bunu özetlemektedir.¹⁰

Diğer yandan, bireylerin hem birer kadın ve erkeğe dönüştürülme süreçleri hem de bu düzlemde ortaya çıkanlar birtakım radikal eşitsizlikleri içermektedir. Cinsler arasındaki eşitsizlikler hayatın hemen her alanında izlenebilmektedir. İki eşitsiz ucun aktörleri olan kadınlara ve erkeklere uygun görülen yerler çoğunlukla katı ve bellidir. Kadınlar, erkeklerden daha geride, zayıf, değersiz ve daha az özgür bir biçimde eşitsizliklerin negatif kutbuna yerleştirilmektedir. Bunun arkasında

⁷ Erkan Dikici, “Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet”, *Toplumsal Cinsiyet ve Sosyoloji*, ed. Olcay Tire, Erkan Dikici, Eğitim Yayınevi, Konya 2022, s. 13.

⁸ Kamla Bhasin, *Toplumsal Cinsiyet Bize Yüklenen Roller*, çev. Ayşe Coşkun, Kader Ay, Mine Yalçın, İstanbul 2003a, s. 4.

⁹ Aksu Bora, *Sivil Toplum Kuruluşları İçin Toplumsal Cinsiyet Rehberi*, Ankara 2008, s. 12.

¹⁰ Judith Butler, *Cinsiyet Belası Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, çev. Başak Ertür, Metis Yayınları, İstanbul 2012, s. 54.

kadınlar için zaten “ancak bu yerin” uygun olduğu düşüncesi beklemektedir.

Erkeklerse aksine güçlü, bağımsız, yetenekli ve hükmetmeye layık görülen yukarı tarafı işgal etmektedir. Erkeğin bu ayrıcalıkları aslında varoluşsal/biyolojik bir üstünlükten değil, toplumun erkeklerle ilgili kabullerinden ileri gelmektedir. Toplumun genel yaklaşımlarına göre erkek hem kadın hem de sanki tüm toplum üzerinde bir güç olmayı hak etmektedir. Çünkü o, kadın değil erkektir.

Buraya kadar kabaca böyle özetlenebilecek olan toplumsal cinsiyetin elbette bazı tarihsel açılımları bulunur. Bu anlamda bir toplumdaki ekonomik yapı toplumsal cinsiyet ayrımcılığını güçlendiren en önemli unsurlardandır. Aslında kadın erkek arasındaki eşitlik makasının ilk başlarda neredeyse kapalı olduğu bilinmektedir. Öyle ki Marx, Engels ve Lenin’e göre erkek ve kadının paylaştıkları alt yapısal işler, tarihin ilk dönemlerinde eşit biçimdedir. O dönemlerde erkek, kara ve deniz avcılığı ile uğraşırken kadın, çocukları beslemek, onları vahşi hayvanlara, soğuğa ve iklim değişikliklerine karşı korumakla yükümlüdür.¹¹ Hatta bu eşitlik ilerleyen süreçte kadından yana bir biçimde değişmiştir. Kadınların değerli bir tahıl olan buğday toplayıcılığını öğrenmeleri kendi kendilerine yetmelerini kolaylaştırmış, geçim biçimine yaptıkları katkı nedeniyle kadınlar daha yüksek toplumsal statülere yerleşmeye başlamışlardır¹²

Fakat MÖ 3000’li yıllarda yaşanan bazı teknik ilerlemeler kadının üstünlüğünü tersine çevirmiştir. Karasaban gibi tarım aletlerinin icadı alt yapısal ilişkilerde önemli değişiklikler yaratarak kadınları temel üretim alanı olan topraktan koparmaya başlamıştır. Çünkü karasaban kullanımı için erkek gücü lazımdır ve bu nedenle kadınlar erkeklere karşı dezavantajlı bir pozisyona kaymışlardır.¹³ Benzer şekilde bel küreği ve değirmen taşının üretilmesi de kadınları geri plana itmiştir. Böylelikle tarlalar kadının çalışma alanı olmaktan çıkmış ve kadının açık havadaki

¹¹ Marx, Engels, Lenin, *Kadın ve Marksizm*, çev. Ö. Ufuk, Sorun Yayınları, İstanbul 2010, s. 19.

¹² Metin Erol, “Toplumsal Cinsiyetin Tutumlar Üzerindeki Etkisi”, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 32/2, (2008), s. 202, 203.

¹³ Erol, *a.g.m.*, s. 203.

bağımsız ekonomik konumu körelmeye başlamıştır.¹⁴ Yanı sıra bakır, bronz ve demirin keşfi, madeni alet ve silahların yapımı ile başlıca kâr kaynağı haline gelen savaşlar da kadın erkek arasındaki iş bölümünü derinleştirerek erkeğe adeta zafer getirmiştir.¹⁵ Kadınları ise artık daha pasif, erkeğe bağımlı ve reel ekonomik değeri olmayan aile yaşantısı beklemektedir.

İşte toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini besleyen en önemli kaynaklardan biri olan bu aile ataerkil ailedir. Bhasin¹⁶ ve Hartmann'a¹⁷ göre sözcük olarak ataerkil, babanın ya da aile reisi sayılan erkeğin aile yönetimindeki hâkimiyetini esas almaktadır. Bu yönetim, evde bulunan kadınları, daha genç erkekleri, çocukları, köleleri ve ev hizmetlilerini kapsamaktadır. Bir aile türünden genel bir sisteme dönüşen ataerkilliğin ise bir tür dünya görüşü veya yaşam biçimi olduğu söylenebilir. Toplumların genel yaşantılarını şekillendiren ataerkil sistemin özünde erkek egemenliği yerleşiktir. Bu nedenle ataerkil sistem eşitlikçi bir düzen değil, toplumsal cinsiyet ayrımlarının perçinlendiği bir işleyiştir. Erkeğin egemenliğinde üretilen pek çok sosyal şablon, kadın açısından başta aileyi ve evliliği eşitsizce biçimlendirmektedir. Aile yapısında ve evlilik usullerinde genel bir harç işlevi gören ataerkil kökler, sonrasında daha büyük sosyal sistemleri birbiriyle birleştirmekte ve böylelikle kadının eşitsiz konumunu gittikçe derinleştirmektedir.

Dolayısıyla şimdiki haliyle de ataerkillik erkeğin özellikle ekonomi ve cinsellik yollarıyla kadını denetlediği, kısıtladığı ve toplum üzerinde egemenliğini kurduğu genel sistemi yansıtmaktadır. Bu nitelikleriyle ataerkillik, hem cinsler arasındaki ilişkileri ve hiyerarşik yapılanmayı hem de toplumun bütününe yayılan eşitsiz örüntüleri kapsayan bir işleyişi karşılamaktadır. İşte toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ekonomik ayrışma, ataerkil sistem ve aile kanallarıyla özetle böyle güçlenmiştir.

¹⁴ A. Kollantai, *Toplumsal Gelişmede Kadının Konumu*, çev. M. Ali İnci, İnter Yayınları, İstanbul 2000, s. 35.

¹⁵ Marx, Engels, Lenin, *a.g.e.*, s.20.

¹⁶ Kamla, Bhasin, *Ataerkil Sistem Erkeklerin Dünyasında Yaşamak*, çev. Ayşe Coşkun, Kader Ay, Mine Yalçın, Kadav Yayınları, İstanbul 2003b, s. 1.

¹⁷ Heidi Hartmann, "Marksizmle Feminizmin Mutsuz Evliliği", *Kadının Görünmeyen Emeği*, ed. Gülnur Acar Savran, Nesrin Tura Demiryontan, Yordam Kitap, İstanbul 2008, s. 173, 174.

Hititler ve Hititlerde Toplumsal Cinsiyet

Eskiçağ tarihinde Hititlerin özel bir yeri vardır. Bu tespit, genellikle Hititlerin askeri başarıları, siyasi güçleri ve gelişmiş hukuk sistemlerine dayandırılmaktadır. Benzer bağlamda Hititlere ilişkin çalışmalarda Asur, Anadolu ve Mısır medeniyetleri ile Mezopotamya coğrafyası sıkça anılan yerler ve kültürler arasındadır.

Ele geçen belgelerden MÖ II. binyıl başlarında siyasi bir varlık olarak ortaya çıkan Hititlerin, Anadolu'daki mevcut küçük Krallıklara hâkim olup burada ilk defa bir siyasi birlik kurdukları öğrenilmektedir. Dönemin Ön Asya dünyasının büyük siyasi güçlerinden olan Hitit Devleti'nin hâkimiyeti MÖ 1650-1100 tarihlerine kadar sürmüştür ve MÖ 12. yüzyılın başlarında sona ermiştir.¹⁸ Buna göre Hititler, dünya ve Anadolu tarihinin en eski ve güçlü yapılanmalarından birini teşkil etmektedir. Aynı zamanda çağdaşlarıyla kurduğu etkileşimler ve yaşadıkları topraklardan halen çıkan izlere bakıldığında Hititler, tarih aşırı bir unsur olarak da gösterilebilir.

Tarihe geniş bir açıdan bakıldığında çok eski bir medeniyet olan Hititler ile toplumsal cinsiyet gibi güncel bir sosyolojik konunun kesişimi ilk bakışta dolaylı durmaktadır. Zaten her tarihi dilim ve medeniyet böylesi bir meselenin incelenmesine imkân vermeyebilir. Özellikle Eskiçağ tarihi ve devletleri bu konuda bazı sorunlar içermektedir.

Örneğe Eskiçağı yansıtan yazılı kaynakların genelde azlığı veya deforme olmuş olması, söz konusu devirler ve yaşayanlarına dair toplumsal cinsiyet çalışmalarını güçleştirmektedir. Bu açıdan tarih öncesi devirlerin sosyal yaşantısı hakkında genellikle arkeolojik araştırmalardan, mağaralardaki iskelet buluntularından ve çeşitli araçlardan yararlanılarak bilgi edinilmektedir. Paleolitik Çağlardaki Anadolu kadını hakkında ise yeterli bilgi eksiktir.¹⁹

Söz konusu incelemeler Hititler özeline indirgendiğinde bu bulanıklığın netleştiği söylenebilir. Çünkü Hititler yazıyı kullanmış ve bunu yurt edindikleri Anadolu'da hayata taşımış bir medeniyettir.

¹⁸ J. G. Macqueen, *Hititler ve Hitit Çağında Anadolu*, çev. Esra Davutoğlu, Arkadaş Yayınevi, Ankara 2015, s. 50.

¹⁹ Muhibbe Darga, *Eski Anadolu'da Kadın*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No: 2033, s. 1.

Hititler böylelikle hem kendi tarihlerini hem de Anadolu'nun yazılı tarihini toplumsal cinsiyet özelini de içererek imzalamış haldedir. Bununla ilgili en açık ibare Hititlerin MÖ 1650'li yıllara tarihlendirilen ve 200 maddeden oluşan çivi yazılı tabletlerdeki hukuk sistemleridir.²⁰ Hititlerin, kamu ve özel hukuklarını aktaran çivi yazılı tabletler birçok konuya açıklık getirdiği gibi kendi kültürlerindeki toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini de içermektedir.

Söz konusu tabletler kapsamı açısından ikiye ayrılabilir. Buna göre tabletlerde yönetici üst tabakadan ve halktan bahsedilmektedir. İlk kategoride Hititlerin yönetim biçimi olan Krallıktan, Krallardan ve Kraliçelerden söz edilmektedir. Darga'ya göre²¹ tabletlerde, Hitit Kraliçelerinin diğer devletlerin Kraliçelerinden ayrı bir statüde oluğu görülmektedir... Hititlerdeki Kraliçelik kurumunun Hitit Krallığına eşit bir konum taşıdığı, Kraliçelerin hükmetme yetkisinde olduğu, dış politikaya bizzat karışan ve devletlerarası hukukta söz sahibi olan bir temsilciyi yansıttığı kaydedilmektedir. Bu yetkiler, Hatti ülkesinin Kralı tahtında oturduğu zaman Kraliçeye verilen meşru ve resmi olanakları içermekte, Kralın ölümü halinde tahta geçen oğlunun Krallığı zamanında da vefat etmiş Kralın eşi 'Büyük Kraliçe'nin çeşitli yetkilerinin devam ettiğini bildirmektedir.

Bununla beraber Telipinu Fermanı'nda tahtın meşru varisi olarak Kralın en büyük erkek evladı gösterilmekte, Kralın oğlu yoksa kızının kocasının Kral olacağı belirtilmektedir.²² Bu bağlantı, Hititlerde yönetimin erkek üzerinden yürüdüğünü vermektedir. Devlet çapındaki güç ve başrol Krallara aittir. Birer siyasi elit olan Kraliçelerse toplumsal cinsiyet eşitliğinde ancak bir istisnayı temsil etmekteledir. Kaldı ki kraliçeler gibi ayrıcalıklı olmayan halktan kadınları anlatan tabletler Hititlerdeki toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin genelleştiğini göstermektedir.

Aslında çivi yazılı tabletlerin kimi maddelerinde halktan gelen kadınların ve erkeklerin durumlarına ya hiç değinilmemekte ya da bu

²⁰ İlker Koç, *Hititler*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara 2006, s. 107.

²¹ Muhibbe Darga, "Puduhepa: An Anatolian Queen Of The Thirteenth Century B.C.", *Arif Müfid Mansel'e Armağan'dan Ayrı Basım*, Ankara: TTK Yayınları, s. 939.

²² Sedat Alp, *Hitit Çağında Anadolu: Çivi Yazılı ve Hiyeroglif Yazılı Kaynaklar*, Tübitak Yayınları, Ankara 2005, s. 61.

konu dolaylı halde kayda geçmektedir. Örneğin Boğazköy'deki 1906-1912 tarihli arkeolojik kazılarda ele geçen arşiv; devletin tarihini, dinini, mitolojik yapısını ve küçük bir bölümü de devletin hukukunu yansıtan resmi belgelerdir. Ama söz konusu arşiv asıl olarak ekonomiyi içermektedir. Burada Hitit halkının özel yaşantısını yansıtan yazılı buluntular ele geçmemiştir.²³ Buna karşın birçok madde toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ürettiği ekonomi, cinsellik, ataerkil sistem, evlilik veya aileyle ilgili görece açık bilgiler verebilmektedir.

Öyleyse Hititlerdeki toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini bu bilgiler çerçevesinde yorumlamak mümkündür. Söz konusu maddeler içerikleri ve mesajları açısından dört alt başlıkta ele alınabilir. Bunlar sırasıyla; Ekonomi, Cinsellik, Ataerkil sistem, Aile ve Evlilik olarak tasnif edilmiştir.

Ekonomi

Hitit Devleti'nin ekonomisini yürüten temel çark ve halkın ana geçim kaynağı tarımdır. Haricinde bazı insani ve sosyal ihtiyaçlar dâhilinde kimi meslekler gelişmişse de Hititlerin genel ekonomisi tarıma dayanmaktadır. Haliyle Hitit halkının büyük kısmının ziraatla uğraştığı, hayvancılığın, bağcılığın ve meyveciliğin yapıldığı ve dahası Hititlerin maden filizlerini işlemeyi bile başardıkları belirtilmektedir.²⁴ Buradaki halk genellemesini kadınlar ve erkekler olarak bölüştürdüğümüzde, ekonomik aktiviteleri yapma anlamında iki cins arasında keskin bir ayrımın bulunmadığı görülmektedir. Eldeki mevcut kaynaklardan kadınların çiftçilik, değirmencilik, hekimlik, ebelik, rahibelik gibi iş alanlarında çalıştıkları öğrenilmektedir.²⁵

Fakat yapılan işe karşılık alınan ücrete bakıldığında kadın ve erkek arasında bir ayrım kendini göstermektedir. Tabletler, kadına ödenen ücretin erkeğe oranla yaklaşık %50 oranında düşük olduğunu bildirmektedir. Bu, Hititlerin ekonomisinde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin varlığını tartışmaya kapalı hale getirir. Dolayısıyla halk

²³ İrfan Albayrak, Hakan Erol, *Kultepe Tabletleri IX-a*, TTK Yayınları, Ankara 2016, , s. 3, 4.

²⁴ Koç, *a.g.e.*, s. 27; Ahmet Ünal, *Hititler Devrinde Anadolu*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2005, s. 144.

²⁵ Binnur Çelebi, *Anadolu'da Hitit Sosyal Yaşamında Kadının Yeri ve Önemi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008, s. 203.

sınıftan kadınlara çalışma hayatına katılımda çeşitli olanaklar tanınmasına rağmen ödenen ücretlerdeki farklılık, Hitit ekonomisindeki kadın erkek eşitsizliğini açık etmektedir.²⁶

Cinsellik

Cinsellik Hitit tabletlerinde detaylı olarak işlenen konular arasındadır. Hititlerin cinsellikle ilgili yaklaşım ve uygulamaları üç temel özellik taşımaktadır. Birincisi, tabletlerde ayırdıkları yere bakılırsa bu konu Hititler için önemli bir yerdedir. Tabletlerde özellikle cinsel suçlara sıklıkla değinilmiştir. Bu anlamda “seksüel suçlara ait maddelerin çokluğu, kanunu hazırlayanların halkın bu suçlardan korunmasına verdiği önemi göstermektedir”.²⁷

İkinci olarak halkın cinsellikle ilgili bağları; cinselliğin yolları, muhatapları, kuralları, yasakları ya da cezaları evlilik öncesi ve sonrasında farklılık taşımaktadır. Evliliğin, Hititlerde cinsellikle ilgili düzenlemelerin önemli eşiklerinden biri olduğu anlaşılmaktadır. Üçüncüsü cinsellik, Hititlerdeki toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin varlığını gösteren en bariz alanlardandır. Tablet maddelerinin neredeyse tamamının “Eğer bir erkek...” ifadesiyle başlıyor olması bile cinsellik konusunda erkeklere öncelik, egemenlik veya inisiyatif verildiğini onaylar gibidir. Bu, cinselliği ayrı ayrı ele alan maddelere bakıldığında daha kolay anlaşılmaktadır. Örneğin:

“Eğer bir erkek bir kızı henüz (cinsel bakımdan) almadı ise o onu reddede(bilir), fakat ödediği başlık parasından vazgeçer.”²⁸

Şeklinde ifade edilen madde, direkt olarak kadının bakireliğiyle ilgilenmektedir. Oysa konuyla ilgili herhangi bir maddede erkeğin bakirliğinden söz edilmemektedir. Bu nedenle Hititlerde erkek için böyle bir hususun önem taşımadığı ileri sürülebilir. Madde, bakireliği bozulan kadının bunu yapan erkek tarafından alınması gerektiğini ima ettiğinden Hititlerde kadının cinselliğinin erkeğe bağımlı tutulduğu söylenebilir. Ayrıca maddede bakireliğin bozulmaması durumunda erkeğin başlık

²⁶ Aygül Süel, “Hitit Kadınının Hukuki Durumu”, *Hititoloji Kongresi Bildirileri*, Ankara 1990, s. 240.

²⁷ Fiorella Imparati, *Hitit Yasaları*, çev. Erendiz Özbayoğlu, İtalyan Kültür Heyeti Arkeoloji Araştırmaları Bölümü, İstanbul 1992, s. 181.

²⁸ Imparati, *a.g.e.*, s. 52-57.

parası ödemeyeceği işaret edildiğinden, Hititlerde kadının bedenine ve cinselliğine erkek tarafından paha biçildiği söylenebilir.

Hititlerin cinsel yaşamına ilişkin öteki maddeler zinciri, akrabalar arasındaki cinsel yasakların altını çizmektedir. Maddelerden okunduğu üzere enest, Hititlerde kesinlikle reddedilmektedir. Bununla ilgili maddeler şöyledir:

“Eğer bir adam kendi annesiyle suç islerse lanet edilecek bir eylem(dir). Eğer bir adam kızıyla suç islerse lanet edilecek bir eylem(dir). Eğer bir adam oğluyla suç islerse lanet edilecek bir eylem(dir). Eğer bir adam üvey annesiyle günah işlerse cezaya değer bir eylem değildir ama eğer babası hayatta ise lanet edilecek bir eylem(dir).”²⁹

Burada sonuncu maddede yer alan koşul dikkat çekmektedir. Babası yaşayan bir erkeğin üvey annesiyle cinsel münasebetini yasaklayan madde, babanın ölü olması durumunda bunda bir sakınca görmemektedir. Buna göre kadın ve erkeğin cinsel teması, iki cins arasında üvey anne ve oğul bağı bulunsu bile erkeğin tasarrufuna açık haldedir. Oysa kadın (ya da üvey anne) için böyle bir ayrıcalık söz konusu değildir.

Yine cinsellik temalı birtakım maddeler, bekâr ve özgür (köle olmayan) erkeğin aile üyelerinin haricindeki cinsel ilişkilerine ve partnerlerine hükmetmektedir. Maddeler şu şekildedir:

“Eğer özgür bir adam köle fahişelere ve onların annelerine cinsel olarak sahip olursa, cezaya değer bir eylem değil(dir). Eğer özgür bir kadınla bazı erkek kardeşler yatarsa, cezaya değer bir eylem değildir. Eğer bir kadın köleyle ya da bir fahişeyle bir baba ve onun oğlu yatarsa cezaya değer bir eylem değildir.”³⁰

Maddeler açıkça bekâr özgür erkeğin cinsel serbestliğini vurgulamaktadır. Hatta bu serbestlik aynı kadın üzerinde erkeğin babası ve kardeşlerine de tanınmaktadır. Erkeklerin herhangi bir ceza almadan cinselliklerini yaşayabilecekleri bu kadınlarsa köleler, fahişeler ya da onların anneleridir. Bu maddelere göre bekâr özgür erkekler ve onların yakınları sadece evli kadınlardan uzak durmalılardır. Haricinde erkekler, özellikle de köle kadınlar ve fahişeler söz konusu olduğunda cinsel

²⁹ Imperati, *a.g.e.*, s. 174.

³⁰ Imperati, *a.g.e.*, s. 175.

münasebet kurma haklarını herhangi bir yaptırımla karşılaşmadan ellerinde tutmaktalardır.

Hititlerde cinsel ilişkilere ve cinsel yaşama eğilen diğer tabletlerde tecavüz ve aldatmaya da açıklık getirilmiştir. Bu konularla ilgili maddeler aşağıdaki gibidir:

“Eğer bir adam bir kadını dağda tutarsa suç adamın(dır) ve o ölür. Eğer (kadını) evde tutarsa, suç kadının(dır) ve kadın ölür. Eğer onları adam (kocas) bulursa ve onları öldürürse onun eyleminin cezası yok(tur).”³¹

Söz konusu maddelerde önce tecavüzün ele alındığı görülmektedir. Bir tecavüz gerçekleştiğinde buna uygun görülen ölüm cezası, tecavüzün nerede yaşandığına bağlı olarak ya erkeğe ya da kadına verilmektedir. Kadın, ulaşımın zor olduğu, kaçma imkânının düşük görüldüğü ıssız yerlerde tecavüze uğrarsa masumdur, suçlu olan erkektir. Şayet olay bir evde gerçekleşirse, kadının tecavüze karşı koyabileceği ya da yardım isteyebileceği halde muhtemelen buna müsaade ettiği düşünüldüğünden ölüm cezası bu kez kadına verilmektedir. Hâlbuki gerçekleştiği yer değişse bile tecavüzün faili erkektir. Ancak ilgili maddelerde erkeği suçlamaktan ziyade kadının tecavüze karşı kendini koruması ve erkeğe teslim olmaması gerektiği gibi toplumsal cinsiyetçi bir yaklaşım sergilenmektedir.

Öte taraftan, tecavüz eden erkeğe ya da tecavüze uğrayan kadına verilen ölüm cezasının kararını da yine bir erkek vermektedir. Örneğin tecavüz eden erkeğin cezasını bu olaydan bizzat mağdur olan kadının kendisi ya da tecavüzcü erkeğin eşi değil, tecavüze uğrayan kadının kocası vermektedir. Benzer şekilde, tecavüze maruz kalan kadına ilişkin ölüm ya da yaşama hükmü de mağdur kadının kendisinin değil, eşinin ellerindedir. Burada erkeği yücelten ve öncü kılan, ölüm ve yaşam gibi hayati kararlarda dahi kadını erkeğe bağımlı bırakan toplumsal cinsiyet eşitsizliği kendini göstermektedir.

Dolayısıyla tabletlerin geneli değerlendirildiğinde Hititlerde kadının tecavüze uğraması, evlilik öncesindeki cinsel yaşamı ya da cinsel suçları üzerindeki karar mekanizması ve hatta kadının yaşama hakkı bile erkeğin kullanımına bırakılmıştır.

³¹ Imparati, a.g.e., s. 180, 181.

Ataerkil Sistem, Aile ve Evlilik

Hititlerin aile yapısının babaerkil düzene dayandığı bilinmektedir. Aile başkanı olan erkek, karısı ve çocukları üzerinde egemendir. Ataerkil sistem Hititlerde öncelikle aile üzerinden işlemektedir. Öyle ki Hititler, ataerkil sistemin öğretileri ve doğrularıyla evlenmekte ve ailelerini inşa etmektedir. Kadınsa, bütün bunların olup bitişinde erkeğe (babaya, eşe) kıyasla daima ikinci plandadır. Kadının bu yeri evlilikten önce inşa edilir haldedir. Bu noktada ilkin Hititlerde evlilik öncesinde yaşananlara bakılabilir.

Hititler bu evrede “söz” denilen bir anlaşmayı gerçekleştirmişlerdir. Söz, evlilik yoluna adım atan kadın ve erkek ile onların ailelerinin evlilik sürecindeki sorumluluklarını işaret etmektedir. Tabletler bakılırsa, sözle başlayan ilerleyişte kadına ve ailesine düşen en büyük görev, verilen söze sadık kalmaktır. Sözen itibaren erkek tarafının yapması gerekenlerse genellikle maddi karşılıktadır. Bu açıdan “Hitit aile hukukunda bir kız bir adama söz verdiği zaman tam anlamıyla söz kesilmeden önce, damadın, müstakbel karısına ya da onun ailesine bir hediye verdiği anlaşılmaktadır. Resmen söz kesildiğinde ise sözlüsü, gelinin ailesine muhtemelen çok daha değerli bir hediye olan başlık bedelini vermektedir”.³² Öyleyse Hitit toplumunda evlilik çağına gelmiş bir kadın, ailesinin ve ona sahip olmaya niyetlenen erkeğin gözünde sanki maddi bir değer de ifade etmektedir.

Hititler, evlilik sözünün verilmesinin ardından nişan aşamasını takip etmişlerdir. Nişan, Hititlerde evlilikten önceki ikinci büyük gelişmedir. Hititlerdeki adetlere göre erkek, kız tarafına nişanda da çeşitli hediyeler veya maddi bir lütfun sunulmasıdır. Bu anlamda söz ve nişan, evliliğe giden yolda maddi karşılıkları ödemeyi göze almak demektir.

Ancak sözün tutulmaması veya nişanın bozulması da gündeme gelebilmektedir. Hitit tabletlerinde, söz veya nişanın öncelikle dışarıdan bir müdahaleyle, yabancı bir erkek eliyle sona erdiği durumlar değerlendirilmiştir. Bununla ilgili maddede nişanın bozulmasına yol açan yabancı erkeğe maddi cezalar verildiği görülmektedir. Fakat bu ceza, aslında sözlü veya nişanlı kadının gururunu pek de düşünmemektedir. Öyle ki *“Sözlenmiş bir kızı başka bir adam kaçırırsa,*

³² Darga, *a.g.e.*, s. 64.

*önceki adamın verdiklerini tazmin eder*³³ ifadesi, sanki onuru zedelenen damat adayının intikamını alma ya da zararını karşılamaya çalıştığını düşündürmektedir. Çünkü sözlenmiş veya nişanlanmış kızı kaçıran kişi, bunun bedelini kadının kendisine değil onun erkeğine ödemektedir.

Bununla beraber Hititçe çivi yazılı tabletlerde, nişanın kadının tarafınca bozulmasına da atıfta bulunulmuştur. Nişanı şayet kadının ailesi bozuluyorsa, ödenmesi gereken maddi külfet bu kez kadının ailesine yüklenmektedir. Hatta bu yolla iptal edilen bir nişan, kadının ailesi için daha ağır bir maddi yaptırıma dönüşmektedir. Öyle ki *“nişanlanmış ve başlık parası ödenmiş bir kızın annesi ve babası nişandan vazgeçerlerse ve kızı nişanlısından ayırırlarsa, erkeğin verdiği başlık parasını iki misli olarak ödemek zorundalardır*³⁴

Hititlerdeki bu uygulama, evlilik planları bozulan erkeğin bir mağdur olarak görüldüğüne işaret etmektedir. Üstelik erkek, kadının ailesi tarafından mağdur ediliyorsa, bu, aynı zamanda onu küçük düşürmek anlamına da gelmektedir. Çünkü erkek, ailede, toplumda ve evleneceği kadının üzerinde egemen, reddedilmemesi gereken bir merci gibidir. Bu yüzden söz veya nişanı bozan kadının ailesi, erkeğe yaptıkları bu saygısızlığın cezasını ona daha fazla para vererek ödemektedir. Hâlbuki aynı mağduriyet kadının kendisi için de geçerlidir. Fakat Hitit tabletlerindeki hiçbir madde, söz veya nişan aşamasındaki bir kadını tek başına değerlendirmemektedir. Evlilik sürecinde olumlu ya da olumsuz gelişmeler yaşayan kadına, daima ailesi çerçevesinde yer verilmektedir.

Hititlerde söz ve nişan merasimlerinin ardından sıra evliliğe gelmektedir. Aslında “Hititçede ‘evlenmek’ için özel bir kelimenin olmadığı, kanunun 27. maddesinde belirtildiği üzere kocanın karısını ‘aldığı’ ve bu yüzden ona ‘sahip’ olduğu anlaşılmaktadır (Bryce vd’den ak. Çelebi, 2007: 151). Almak ifadesi, evlilik kurumunun henüz tarafinde bile iki cins arasındaki kesin ayrımı belirtmektedir. Öyle ki bu ayrım, evlilikten sonra da devam ettirilmektedir. Çünkü kadın almak, erkeğin, evlendikten sonra bile yapmaya devam edebileceği bir şeydir. Örneğin

³³ Darga, a.g.e., s. 65.

³⁴ Hüseyin Sever, “Anadolu’da Nişanın Bozulması Hakkında Verilmiş Kaniş Karumu Kararı”, *Belleten* LVI/217, Ankara 1992, s. 668.

“resmi bir anlaşma ile evlenen erkek, ilk karısının meşru eş sayılmasına rağmen başka kadınlar da alabilmektedir”.³⁵

Böyle bir olay kadın için söz konusu değildir. Hititlerde kadının, eşinin dışında başka erkek ya da erkekleri hayatına dâhil etmesi kesinlikle kabul görmemektedir. Dahası kadının, kocasını aldatması durumunda derhal öldürülmesi doğru görülmektedir. Öyle ki “kanunun 197. maddesinde kocasına ihanet eden kadın ölümle cezalandırılmaktadır”.³⁶

Hitit hukuku, evli durumundayken eşini aldatması halinde erkeğe de yaptırımlar uygulamaktadır. Ancak bu yaptırımlar kadına yöneltilenler gibi ölümle sonuçlanmamaktadır. Aldatan erkek daha ziyade kınanmakta veya ona lanet okunmaktadır. Üstelik bu cezalar her hâlükârda değil, yalnızca kısıtlı durumlarda devreye sokulmaktadır. Ensest, yine o sınırlı durumların başındadır. Bununla ilgili olan maddeler şöyle sıralanmaktadır:

“Eğer bir adam erkek kardeşinin karısı ile yatarsa ama onun erkek kardeşi hayatta (ise) lanet edilecek bir eylem(dir). Eğer bir adam özgür bir kadına (karısı olarak) sahipse ve onun (kadının) kızıyla da cinsel ilişki varsa lanet edilecek bir eylemdir. Eğer (bir adam) onun (kadının) kızına (karısı olarak) sahipse ve onun annesiyle ya da onun kız kardeşiyle cinsel ilişkisi varsa utarılacak bir eylemdir”.³⁷

Son olarak Hititlerde boşanma hususuna değinilebilir. Bununla ilgili tabletler, Hititlerde boşanmaların sorun yaratmadığını göstermektedir. Ayrıca Hititlerin aile ve evliliğe ilişkin yaşantılarında belki de tek eşitlikçi olayın boşanma olduğu söylenebilir. Çünkü Hititlerde boşanmayı her iki taraf da başlatabilmektedir. Eşten soğumak ya da başka birini bulmak boşanma için yeterli neden sayılmaktadır.³⁸

Sonuç

Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkek arasındaki temel eşitsizlikleri ifade etmektedir. Biyolojik cinsiyetin sığ belirlenimleriyle temellenen bu

³⁵ Akt. Çelebi, *a.g.t.*, s. 156.

³⁶ Akt. Çelebi, *a.g.t.*, s. 157.

³⁷ İmparati, *a.g.e.*, s. 178, 179.

³⁸ Birgit Brandau vd., *Hititler: Bilinmeyen Bir Dünya İmparatorluğu*, çev. Nazife Mertoğlu, Arkadaş Yayıncılık, Ankara 2015, s. 148; Trevor Bryce, *Hitit Dünyasında Yaşam ve Toplum*, çev. Müfit Günay, Dost Yayınevi, Ankara 2003, s. 145.

eşitsizlikler çok büyük oranda kadını hedef seçmektedir. Kadın, biyolojik cinsiyetine yaslanılarak ekonomik, siyasal ve sosyokültürel alanlarda erkeğin ve erkek egemen toplumun kontrolüne teslim edilmektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin önemli tarihi medeniyetlerce üretildiği ve sürdürüldüğü söylenebilir. Bu açıdan Hititler, toplumsal cinsiyet ayrımcılığının Anadolu özelindeki ilk başlatıcılarından kabul edilebilir. Çünkü Hititler Anadolu'ya hükmetmiş ve yazıyı buraya taşıyarak kendi kültürlerini Anadolu'ya bir bakıma mal etmişlerdir. Gelişmiş hukuk sistemleri incelendiğinde Hititlerde kadın erkek arasındaki ekonomik konumlanmaların, özel ilişkilerin ve aile gibi temel birlikteliklerin erkeğin üstünlüğünde gerçekleştiği görülmektedir. Bu durum, kadına kıyasla erkeği önceleyen, lider gören eşitsiz bir toplumsal yaşamı kurmak ve yazılı hukuk aracılığıyla bunu Anadolu'da yerleşik kılmak demektir.

Hititler böylece Anadolu'nun hem siyasi tarihinde hem de bıraktıkları kültürel mirasla toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinde önemli bir kaynağı teşkil etmişlerdir. Aradan geçen onlarca medeniyet ve binlerce yıla karşın belki de Hititlerden devralınan bazı kültürel uygulamaların Anadolu'da halen yaşıyor olması, bunu desteklemektedir. Böyle bakıldığında "Bugünün Anadolu'sunun", sanki Hititlerinki kadar eşitsiz bir yapılanma gösterdiği iddia edilebilir.

Kaynakça

Albayrak, İrfan - Erol, Hakan, *Kultepe Tabletleri IX-a*, TTK Yayınları, Ankara 2016.

Alp, Sedat, *Hitit Çağında Anadolu: Çivi Yazılı ve Hiyeroglif Yazılı Kaynaklar*, Tübitak Yayınları, Ankara 2005.

Bhasin, Kamla, *Toplumsal Cinsiyet Bize Yüklenen Roller*, çev. Ayşe Coşkun, Kader Ay, Mine Yalçın), Kadav Yayınları, İstanbul 2003a.

Bhasin, Kamla, *Ataerkil Sistem Erkeklerin Dünyasında Yaşamak*, çev. Ayşe Coşkun, Kader Ay, Mine Yalçın, Kadav Yayınları, İstanbul 2003b.

Bingöl, Orhan, "Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye de Kadınlık," *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16/1, (2014), ss. 108-114.

Bora, Aksu, *Sivil Toplum Kuruluşları İçin Toplumsal Cinsiyet Rehberi*, STGM Yayınları, Ankara 2008.

Brandau, Birgit, Schickert, Hartmut, *Hititler: Bilinmeyen Bir Dünya İmparatorluğu*, çev. Nazife Mertoğlu, Arkadaş Yayıncılık, Ankara 2015.

Bryce, Trevor, *Hitit Dünyasında Yaşam ve Toplum*, çev. Müfit Günay, Dost Yayınevi, Ankara 2003.

Butler, Judith, *Cinsiyet Belası Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, çev. Başak Ertür, Metis Yayınları, İstanbul 2012.

Çelebi, Binnur, *Anadolu'da Hitit Sosyal Yaşamında Kadının Yeri ve Önemi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008.

Darga, Muhibbe, "Puduhepa: An Anatolian Queen Of The Thirteenth Century B.C", *Arif Müfid Mansel'e Armağan'dan Ayrı Basım*, TTK Yayınları, Ankara 1974.

Darga, Muhibbe, *Eski Anadolu'da Kadın*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No: 2033, İstanbul 1984.

Dikici, Erkan, "Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet", *Toplumsal Cinsiyet ve Sosyoloji*, ed. Olcay Tire, Erkan Dikici, Eğitim Yayınevi, Konya 2022.

Dikici, Erkan ve Çobanoğlu, Alpaslan, "Kültür ve Toplumsal Cinsiyet", *Toplum ve Kültür*, ed. Muammer Ak, M. Ahmet Tüzen, Çizgi Kitabevi, Konya 2024.

Dökmen, Y. Zehra, *Toplumsal Cinsiyet*, Remzi Kitapevi, İstanbul 2010.

Entwistle, Joanne, "Cinsiyet/Toplumsal Cinsiyet", *Temel Sosyolojik Diktomiler*, Ed. Chris Jenks, Çev. İlkay Şahin, Ankara 2012.

Erol, Metin, "Toplumsal Cinsiyetin Tutumlar Üzerindeki Etkisi", *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 32/2, (2008), ss.199-219.

Giddens, Antony, *Sosyoloji*, çev. Hüseyin Özel, Kırmızı Yayınları, İstanbul 2008.

Hartmann, Heidi, "Marksizmle Feminizmin Mutsuz Evliliği", *Kadının Görünmeyen Emeği*, ed. Gülnur Acar Savran, Nesrin Tura Demiryontan, Yordam Kitap, İstanbul 2008.

İmparati, Fiorella, *Hitit Yasaları*, çev. Erendiz Özbayoğlu, İtalyan Kültür Heyeti Arkeoloji Araştırmaları Bölümü, İstanbul 1992.

Koç, İlker, *Hititler*, ODTÜ Yayıncılık Ankara 2006.

Kollantai, A., *Toplumsal Gelişmede Kadının Konumu*, çev. M. Ali İnci, İnter Yayınları, İstanbul 2000.

Macqueen, J. G., *Hititler ve Hitit Çağında Anadolu*, çev. Esra Davutoğlu, Arkadaş Yayınevi, Ankara 2015.

Marx, Engels, Lenin, *Kadın ve Marksizm*, çev. Ö. Ufuk, Sorun Yayınları, İstanbul 2010.

Sever, Hüseyin, "Anadolu'da Nişanın Bozulması Hakkında Verilmiş Kaniş Karumu Kararı", *Belleken*, LVI/217, Ankara 1992, ss. 667–675.

Süel, Aygöl, “Hitit Kadınının Hukuki Durumu”, *Hititoloji Kongresi Bildirileri*, Ankara 1990, ss. 239–240.

Ünal, Ahmet, *Hititler Devrinde Anadolu*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2005.

Üner, Sarp, *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği*, T.C. Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara 2006.

Extended Abstract

The phenomenon of gender, while largely addressed in the modern social sciences, is neither a novel nor purely contemporary concern. Rather, gender and its related structures of inequality have been deeply embedded within societal frameworks since the earliest phases of recorded history. This paper investigates the manifestations of gender inequality in Hittite civilization, a dominant power in Late Bronze Age Anatolia, by critically examining how the sociopolitical, legal, and economic structures of the Hittite state institutionalized patriarchal norms. By drawing upon cuneiform legal texts, archaeological records, and theoretical literature from feminist and sociological traditions, the study offers a historical-sociological reading of how gender operated as a form of structural inequality in one of the earliest known states of the ancient world.

The distinction between biological sex and socially constructed gender roles forms the conceptual backbone of this inquiry. While biological sex entails physiological characteristics, gender comprises a culturally and historically situated set of roles, expectations, and behavioral prescriptions. Influenced by scholars such as Judith Butler, Kamla Bhasin, and Simone de Beauvoir, the article stresses that femininity and masculinity are not innate conditions, but rather learned and enforced positions within a broader ideological matrix. As Simone de Beauvoir famously stated, “One is not born, but rather becomes, a woman,” pointing to the historical and social construction of gendered identities. Marxist theorists such as Engels and Kollantai further contribute to the analytical framework by illustrating how the material base of society—especially the shift from communal foraging to agriculture and metal-based production—was instrumental in producing and perpetuating gender hierarchies. The domestication of labor, the invention of the plough, and the militarization of societies led to the systemic marginalization of women, who were gradually removed from public economic functions and confined to reproductive and domestic roles.

In the case of the Hittites, who ruled a large portion of Anatolia from approximately 1650 to 1200 BCE, gendered inequality was not merely cultural but codified within the legal and institutional structures of the state. Cuneiform texts—particularly the Hittite Laws compiled around 1650 BCE—serve as primary sources for understanding how the state perceived, regulated, and enforced gender roles. The legal corpus, comprised of over 200 laws, presents a deeply androcentric worldview: the overwhelming majority of provisions begin with the phrase “If a man...,” clearly indicating that men were the normative legal subjects. Women are primarily referenced in terms of their

reproductive capacities, marital status, and obligations to male relatives. Even where women are allowed certain agency—as in cases of divorce or property transmission—their autonomy remains heavily circumscribed by patriarchal logic.

One of the most telling areas of gender regulation in Hittite law concerns sexuality. The sexual behavior of men and women is addressed asymmetrically: women's virginity is guarded through legal and social mechanisms, while male sexual freedom, particularly with lower-status individuals such as slaves or prostitutes, is legally and socially tolerated. Legal clauses concerning virginity, bride-price, and adultery clearly illustrate the commodification of the female body. For instance, if a man breaks off an engagement, he forfeits the bride-price; but if a woman's family cancels the engagement, they are compelled to pay back the dowry twice over. This asymmetric treatment reflects the underlying patriarchal values wherein the woman's honor and sexuality are controlled and monetized through male-led negotiations. The absence of concern for male chastity in these laws is equally revealing: while female virginity is a prerequisite for marriage, there are no equivalent expectations for men, reinforcing a double standard in sexual morality.

The penal code governing sexual crimes such as rape further reveals the gendered logic of Hittite justice. Legal responsibility for rape is assessed not solely based on the act but also on the location of the incident. If a woman is raped in a remote area such as a mountain, the man is considered guilty and subject to capital punishment. However, if the rape occurs in a household setting—where the woman is deemed capable of resistance or escape—the woman is assumed to have consented, and she, not the man, is sentenced to death. This legal framework shifts the burden of proof onto the female victim, requiring her to demonstrate physical resistance or a specific context that absolves her of blame. In both cases, the decisions regarding punishment lie not with the victim but with male family members, particularly the husband. The man's right to avenge the dishonor incurred by the sexual violation of his wife is enshrined in law, thus reinforcing the notion of women as male property whose sexual integrity is a matter of familial honor, not personal autonomy.

The economic system of the Hittites also reflects entrenched gender disparities. While both men and women participated in agricultural production, craftwork, and even some specialized professions such as midwifery or religious service, the valuation of their labor was unequal. Available records show that women were typically paid half the wages of their male counterparts for the same work. This suggests that women's labor, though indispensable, was systematically devalued, reinforcing economic dependence on men. The wage gap was not only a reflection of economic inequality but also a

mechanism for reproducing social stratification. Even within the sacred sphere—where women sometimes served as priestesses or cultic officials—their authority was limited and rarely translated into broader political power.

Marriage and family structures in Hittite society were deeply embedded in patriarchal norms. The process of betrothal began with an agreement referred to as “söz” (word), in which the male suitor and the bride’s family negotiated the terms of the union. This arrangement was economically asymmetrical: the groom offered a bride-price or a symbolic gift to secure the marriage, which reinforced the notion of women as commodities exchanged between men. The language of the law reinforces this asymmetry; the verb used for marriage literally means “to take,” reflecting the legal and cultural assumption that women are acquired by men. Following marriage, women remained under the legal authority of their husbands, with limited rights to initiate divorce or claim inheritance unless explicitly permitted.

The act of divorce represents one of the few legal domains in which women enjoyed a form of parity with men. Both parties could legally initiate separation, often citing personal incompatibility or emotional detachment as sufficient grounds. However, the material and social consequences of divorce likely differed greatly between the sexes. While a man could remarry without significant stigma, a divorced woman may have faced reputational damage and economic precarity, particularly if children were involved. Additionally, the laws surrounding adultery reveal a stark contrast: women who committed adultery faced immediate execution, whereas men faced only social condemnation or, in some cases, ritual atonement. The legal system thus not only prescribed different penalties for similar actions but also normalized the sexual dominance of men within and outside the marital institution.

The ideological foundation of these inequalities lies in the patriarchal worldview that permeated both public and private life. The family unit was led by the male head, who exercised control over his wife, children, and domestic dependents. This authority extended into legal and religious domains, where women’s roles were derivative of their relationships with men. The hierarchical structure of the household mirrored that of the state, with male dominance considered natural, divinely sanctioned, and socially beneficial. In this context, female subordination was not merely tolerated but expected, taught, and enforced through ritual, education, and law.

While elite women—particularly queens such as Puduhepa—sometimes occupied positions of authority, these were exceptional cases that confirmed rather than challenged the gendered order. Even powerful women operated within a male-defined framework, serving as extensions of their husbands or

sons rather than as autonomous agents. Their influence, often limited to religious diplomacy or palace politics, rarely translated into systemic change for other women in society.

In conclusion, this study demonstrates that the Hittite civilization institutionalized gender inequalities through an elaborate network of legal, economic, and cultural practices. Far from being accidental or incidental, these disparities were central to the organization of Hittite society. The legal codes not only reflected but actively shaped gender roles, providing ideological justification for male dominance and female subordination. By embedding these values into written law, the Hittites contributed to a long-term cultural legacy that would influence subsequent Anatolian societies. The continuity of patriarchal norms in Anatolia across millennia may, in part, be traced back to these early legal and social systems. Therefore, the case of the Hittites serves as a crucial historical lens for understanding how gender inequalities are constructed, maintained, and transmitted through state institutions. Examining these ancient structures allows modern scholars to recognize the deep historical roots of contemporary gender dynamics and the enduring challenge of achieving gender equality in the face of entrenched patriarchal traditions.